

Kultura na jedną nutę? Badanie społeczno-kulturowej różnorodności i dynamiki pierwszych społeczności rolniczych Kujaw poprzez produkcję i użytkowanie ceramiki

Krótko po połowie VI tysiąclecia p.n.e. migracje pierwszych rolników objęły rozległe terytoria Środkowej Europy. Społeczności te określane są przez archeologów jako kultura ceramiki wstęgowej rytej (dalej KCWR), którą wyróżnia bardzo dystynktywna kultura materialna: oprócz ceramiki, której znaczenie sugeruje sama nazwa, obejmuje ona także ikoniczne długie domy oraz kamienne ciosła i inne artefakty rozsiane na ogromnym obszarze rozciągającym się od Morza Czarnego po Atlantyk. Koncepcja kultury archeologicznej takiej jak KCWR domyślnie zakłada homogeniczność i społeczne powiązania w obrębie kultury a pomija odmiennosc i indywidualność różnych ludzi i grup społecznych, które produkowały i używały tych jednorodnych artefaktów. W przypadku KCWR dychotomia między jednorodnością a różnorodnością była od dawna wyzwaniem badawczym; nowy wkład wniosły tu specjalistyczne studia bioarcheologiczne, jednak nadal nie rozumiemy w pełni struktur społecznych, które kryją się za tą kulturą. W naszym projekcie będziemy dążyli do rozwiązania tej kwestii poprzez analizę najbardziej powszechnego znaleziska archeologicznego – ceramiki – której potencjał rzadko jest w pełni wykorzystywany. Zastosujemy holistyczne podejście do badań całego schematu operacyjnego produkcji (*chaîne opératoire*) i użytkowania naczyń. W szczególności techniki i metody formowania ceramiki są bardzo konserwatywne, ponieważ przyswaja się je w wyniku bliskiej relacji społecznej w procesie długotrwałej nauki rzemiosła, przez co mogą one świadczyć o różnych grupach społecznych i odmiennych producentach w ich obrębie, co umożliwi naukowcom badanie zróżnicowania na wielu poziomach: nie tylko pochodzenia grupy, jej dyfuzji i migracji, ale także indywidualnych związków i mobilności.

To podejście *chaîne opératoire* nie było dotychczas stosowane w polskich badaniach nad prehistorią, w naszym projekcie zastosujemy je do ceramiki KCWR z Kujaw, które są odrębnym regionem w ramach ekumeny tej kultury o wyjątkowym znaczeniu w aktualnych debatach o neolityzacji Europy. Jego wielkość i czas trwania osadnictwa KCWR pozwalają nam zakładać zróżnicowanie na różnych poziomach, jest to zagadnienie, któremu nie poświęcano dotąd szczególnej uwagi. Kujawy dysponują wystarczającą liczbą dobrze przebadanych zbiorów ceramiki o określonej chronologii i interpretacji kontekstów, które mogą służyć jako znakomite studium przypadku do badania zróżnicowania jednorodności KCWR i jego społecznych i historycznych przyczyn.

W naszym projekcie porównamy ceramikę z różnych części Kujaw, reprezentującą rozmaite poziomy organizacji osadnictwa: od pojedynczej wioski złożonej z wielu współczesnych sobie gospodarstw, poprzez mikroregion z częściowo współistniejącymi osadami, po cały region. Nasze badania obejmą cały czas trwania KCWR na Kujawach, co umożliwi nie tylko regionalne, ale i czasowe porównania.

Aby rozwikłać zawiłości produkcji i użytkowania ceramiki, konieczne jest zastosowanie szerokiego wachlarza metod analitycznych, które będą wdrożone w naszym projekcie. Analizy makroskopowe śladów gestów lepienia naczyń zostaną zweryfikowane przez mikrotomografię komputerową, cienkie szlify i zgłady. W ten sposób dokonamy rekonstrukcji sposobu wykonania naczyń i połączymy je z grupami surowców, określonymi za pomocą obserwacji mikroskopowych oraz analiz petrograficznych i chemicznych. Porównamy te wyniki z kształtem naczyń określonym dzięki morfometrii geometrycznej oraz z wielkością i użytkowaniem naczyń oznaczonymi przez analizy pozostałości organicznych, które będziemy bezpośrednio datować, by uzyskać precyzyjne ramy czasowe dla porównań. Wszystko to umożliwi nam śledzenie regionalnej i czasowej różnorodności w produkcji i użytkowaniu ceramiki oraz modeli konsumpcji, które posłużą jako środek do identyfikacji różnych grup społecznych w ramach KCWR na Kujawach oraz do zbadania ich pochodzenia i interakcji. To pomoże w rekonstrukcji historii osadnictwa pierwszych społeczności rolniczych ponad ograniczeniami, które wynikają z koncepcji kultury archeologicznej, aby śledzić prawdziwych ludzi i ich historie, co będzie istotnym wkładem do aktualnych dyskusji nad neolityzacją Europy.